

VARSHAVA SHARTNOMASI MAZMUNI: SABOQ VA XULOSA

Abdullayeva Shabona

tarix fani o`qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Varshava shartnomasi mazmuni, yo'l qo'yilgan xatolar, ishtirokchi davlartlar, tugatilish sabablari haqida ma'lumot berilgan, uning bugungi kundagi ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Varshava, Varshava shartnomasi, BMT, xavfsizlik, global xavfsizlik, teng huquqli, himoya, bosim, remilitarizatsiya qilish, anneksiya, qurol tahdidi, sotsialistik lager.*

Аннотация: *В этой статье представлена информация о содержании Варшавского договора, допущенных ошибках, государствах-участниках, причинах его прекращения и его актуальном значении.*

Ключевые слова: *Варшава, Варшавский договор, ООН, безопасность, глобальная безопасность, равенство, защита, репрессии, ремилитаризация, аннексия, угроза вооружения, социалистический лагерь.*

Annotation: *This article provides information on the content of the Warsaw Pact, the mistakes made, the participating states, the reasons for its termination, and its current significance.*

Keywords: *Warsaw, Warsaw Pact, UN, security, global security, equality, protection, repression, remilitarization, annexation, arms threat, socialist camp*

Tarix fani yoshlarga xalqlarning o'tmishi haqida bilim berish bilan chegaralanib qolmaydi, u yoshlarni vatanparvar, ma'naviy jihatdan komil fuqaro etib shakllantirishga xizmat qiladi. Vatanimiz tarixi "Har bir fuqaroni, jumladan, yoshlarimizni boy madaniy merosimizni qadrlashga, uni ko'z qorachig'iday avaylab-asrashga, yurak-yurakdan iftixor qilishga o'rgatadi. O'zimizning boy o'tmish merosimizdan madad va ibrat olishga imkon beradi. Odamlar qalbida ezgulik tuyg'ularini uyg'otib, bugungi avlod kimlarning avlodi, kimlarning zoti va vorislari ekanini anglashga undaydi".Mustaqillik qo'lga kiritilgach, Vatanimiz tarixida burilish pallasi, ma'muriy-buyruqbozlik boshqaruviga asoslangan totalitar tuziimdan erkin, demokratik tuzumga o'tish davri boshlandi. O'tish davrida eski ideallar, g'oyalar, odatdagi tafakkur va axloq me'yorlari buziladi, milliy qadriyatlar qayta baholanadi, muqobil nuqtayi nazarlar paydo bo'ladi, allaqachon unutilgan qarashlar qayta uyg'onadi, ziddiyatlar keskinlashadi. Vujudga kelgan murakkab sharoitda «birovlar tarixning borishini bilish mumkin emas»,- deb talvasaga tushsa, boshqalar eskirgan, rad etilgan "haqiqat'ga yopishib olib, tarixg'ildiragini orqaga

qaytarishni orzu qiladi, urinadi. Tarixiy tajriba va saboqlar esa dunyoda nimalar o'zgardi, nima uchun o'zgardi, qanday qarashlardan tezroq xalos bo'lish kerak degan savollarga javob topishga, yangi jamiyat qurishning muqobil yo'llarini mushohada qilib, eng to'g'risini topishga, xatoga yo'l qo'ymaslikka undaydi. Bunda tarix to'g'ri yo'lni ko'rsatuvchi kompas bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, jahon tarixida ham bu omil juda katta ahamiyatga ega. Mavjud hujjatlar, tashkilotlar haqida so'z borganda ularni ahamiyatini to'g'ri tushunish va xolis yondashuv talab etiladi. Jahon tarixida katta ahamiyatga ega bo'lgan Varshava shartnomasini o'rganish, muhim saboq chiqarish dolzarb mavzulardan biri.

Varshava shartnomasi — sobiq sotsialistik lager davlatlari — Albaniya, Bolgariya, Vengriya, Germaniya Demokratik Respublikasi, Ruminiya, sobiq SSSR va Chexoslovakiya o'rtasida 1955-yil 14 mayda Varshavada Shimoliy Atlantika pakti (NATO)ga qarshi tuzilgan harbiy ittifoq. Varshava shartnomasi o'z ustavida BMT Ustavining 51-moddasiga muvofiq, yakka va jamoa bo'lib, o'z-o'zini himoya etish to'g'risidagi qoidaga asoslanib, Varshava shartnomasiga a'zo davlatlar o'rtasida do'stlik, hamkorlik va o'zaro yordam ko'rsatishni ko'zda tutgan bo'lsada, aslida sotsialistik tuzumga xizmat qildi, xalqlar va millatlarning o'z takdirlarini o'zlari belgilash to'g'risidagi xalqaro huquq qoidasini qo'pol ravishda buzdi. Bu Vengriya (1956-yil), Chexoslovakiyadagi (1968-yil) qonli voqealarda yaqqol ko'zga tashlandi. Shu bilan bir qatorda Varshava shartnomasiga „a'zo-davlatlar teng huquqli bo'lib, bir-birlarining ichki ishlariga mutlaqo aralashmaydi“, degan qoidaga ham rioya etilmadi. Shu bois ham 1991-yil 1-iyulda Varshava shartnomasiga a'zo-davlatlar — Bolgariya, Vengriya, Polsha, Ruminiya, SSSR, Chexoslovakiya (Varshava shartnomasidan 1968-yil— Albaniya, 1990-yil— GDR chiqqan edi) ishtirokida Pragada Siyosiy maslahat komitetining kengashida Varshava shartnomasini tugatish haqidagi bayonnoma imzolandi va tashkilot tugatildi.

Uni tuzish zarurati Parij kelishuvlari qarorlari bilan Evropada tinchlikka tahdid solganligi sababli yuzaga keldi. Ular G'arbiy Evropa Ittifoqini shakllantirish, NATOga qo'shilish va G'arbiy Germaniyani remilitarizatsiya qilish (qurollarni tiklash) ni nazarda tutgan.

Varshava shartnomasi faqat mudofaa xarakteriga ega edi. Uning imzolanishidan maqsad unda ishtirok etuvchi mamlakatlar xavfsizligini ta'minlash va Yevropada tinchlikni saqlash bo'yicha muayyan chora-tadbirlar ko'rish edi.

Varshava shartnomasi 11 ta modda va muqaddimadan iborat. Uning shartlari va Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomi asosida uning ishtirokchilari boshqa davlatlar bilan munosabatlarida kuch ishlatish bilan

tahdid qilish yoki qo'llashdan tiyilish majburiyatlarini o'z zimmalariga oldilar. Bundan tashqari, u hujumga uchragan mamlakatlarga o'zaro yordam ko'rsatdi. Varshava shartnomasi davlatlarni barcha zarur vositalar, shu jumladan qurol bilan to'liq va zudlik bilan qo'llab-quvvatlashga majbur qildi.

Imzolovchi davlatlarning xalqaro xarakterdagi muhim masalalar va mamlakatlar manfaatlari mushtarakligi yuzasidan o'zaro maslahatlashuvlari ham ko'zda tutilgan. Ushbu maslahatlashuvlarni o'tkazish uchun PAC (Siyosiy maslahat qo'mitasi) tashkil etildi.

Varshava Shartnomasi Tashkilotining tashkil etilishi imzolagan mamlakatlarni hamkorlik va do'stlik ruhida harakat qilishga majbur qildi. Shunday qilib, ishtirokchi davlatlar o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy aloqalarni yanada mustahkamlash va rivojlantirishni ta'minlash kerak edi. Shu bilan birga, boshqa davlatlar ichidagi ishlarga aralashmaslik, suverenitet va mustaqillikni o'zaro hurmat qilish tamoyillariga rioya qilish zaruriy shart edi.

Shartnoma yigirma yil muddatga amal qiladi. Polsha hukumatiga denonsatsiya (tugatish) to'g'risidagi arizani ko'rib chiqish muddati tugashidan bir yil oldin taqdim etmagan davlatlar uchun o'n yilga avtomatik ravishda uzaytirish ko'zda tutilgan. Har qanday davlat Varshava shartnomasini davlat va ijtimoiy tuzumidan qat'i nazar, imzolashi mumkin edi. Evropada umumiy xavfsizlik tizimini yaratish va umumevropa bitimi tuzilgan taqdirda Polsha kelishuvi o'z kuchini yo'qotadi deb taxmin qilingan edi.

Mumkin bo'lgan hujumdan eng samarali himoyani ta'minlash uchun Birlashgan Qurolli Kuchlar Qo'shma qo'mondonligi yaratilgan. Kollektiv qo'mondonlik va shtab-kvartira qurolli kuchlarning o'zaro hamkorligini va Varshavadagi kelishuvga qatnashuvchi davlatlarning mudofaa qobiliyatini mustahkamlashga yordam berishi kerak. Shu maqsadda shartnoma imzolagan barcha davlatlar hududida qo'shma harbiy va qo'mondonlik-shtab qo'shinlarining manevrlari hamda mashg'ulotlari o'tkazildi.

Biroq, Polsha shartnomasida ishtirok etuvchi davlatlarning asosiy pozitsiyasi Evropada tinch munosabatlarni rivojlantirish va xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan.

1960 yilda Moskvada bo'lib o'tgan yig'ilishda Sovet Ittifoqi hukumatining yadroviy sinovlardan bir tomonlama voz kechish to'g'risidagi qarorini ma'qullagan Deklaratsiya qabul qilindi. Shu bilan birga, G'arb davlatlari tomonidan yadro portlashlarini qayta boshlamaslik uchun barcha shartlar bajarilishi kerak edi. Shu bilan birga, SSSRning ittifoqchi davlatlari har qanday yadroviy sinovlarni to'xtatish to'g'risidagi bitimni ishlab chiqishni yakunlash uchun qulay shart-sharoitlarni ta'minlashga chaqirdilar.

Shartnomada ishtirok etuvchi davlatlar tomonidan ilgari surilgan takliflar va ularning faoliyati Yevropa davlatlarining diqqat markazida bo'lib, Yevropa hududida haqiqiy tinchlikparvarlik va xavfsizlik va tinchlikni saqlash istagidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh. M. "Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz". "O'zbekiston". NMIU, -2017. –B.490.
2. O'zbekiston respublikasi davlat xavfsizlik xizmati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. <https://www.lex.uz/docs/-3610935>
3. Верт Н.История советского государства.1900-1991:Пер.с фр.- М.:Прогресс: Прогресс-Академия,1992.С.115
4. Bobokulov I. I., Umarov X. P. Xavfsizlik asoslari. O'quv qo'llanmasi. – T.: JIDU, 2010. – B.179.